

บทปริทัศน์

สุขภาพหนึ่งเดียว

ธนวัฒน์ ศุภนิตยานนท์

บทคัดย่อ

“สุขภาพหนึ่งเดียว” (One Health) เป็นนิยามศัพท์ที่เป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีในวงการแพทย์มาอย่างยาวนาน และในปัจจุบันได้มีการนำแนวความคิดดังกล่าวมาใช้ในการพัฒนาองค์ความรู้ทางการแพทย์แขนงใหม่ๆ เพื่อผสมผสานความร่วมมือระหว่างสหสาขาวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง ทั้งการแพทย์ การสัตวแพทย์ และระบบนิเวศ โดยแนวคิดหลักของ “สุขภาพหนึ่งเดียว” มุ่งเน้นความสำคัญของการพิจารณาองค์รวมของสุขภาพของทุกชีวิตบนโลกนี้อย่างแยกกันไม่ได้

แนวคิด “สุขภาพหนึ่งเดียว” ได้รับการพัฒนามาตั้งแต่ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ถึงจนปัจจุบันนี้ ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ได้เกิดหลายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับหลายชีวิตจากหลากหลายสายพันธุ์บนโลกนี้ เช่น การแพร่ระบาดของโรคระบาดหลายชนิด ทั้งชนิดที่เป็นโรคติดเชื้อใหม่ โรคติดต่ออุบัติใหม่ เชื้อจุลชีพดื้อยา หรือแม้แต่โรคที่เกิดจากการใช้อาหารชีวภาพ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเชื้อโรคที่ติดต่อกันจากสัตว์สู่คน นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมโลกที่มากขึ้นไป จะทำให้เกิดการเสียสมดุลในการตอบสนอง การป้องกันตนเอง และการฟื้นคืนกลับสู่สภาพเดิมของระบบนิเวศ (ecological resilience) ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อทั้งระบบนิเวศและทุกชีวิตบนโลกไปพร้อมกัน

จากปัญหาดังกล่าวทำให้มีความพยายามในการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสหสาขาวิชาชีพทางการแพทย์เพื่อทำให้มนุษยชาติประสบความสำเร็จในการบูรณาการสุขภาพของทุกชีวิตบนโลกนี้ให้ดีขึ้นต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: สุขภาพหนึ่งเดียว, โรคติดต่ออุบัติใหม่, โรคติดต่อจากสัตว์สู่คน, ระบบนิเวศ

วันที่รับบทความ: ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

วันที่อนุญาตให้ตีพิมพ์: ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๗

บทนำ

หากจะกล่าวถึงคำว่า “สุขภาพ” แล้ว มนุษย์ในปัจจุบันให้ความสนใจกับการดูแลสุขภาพมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากการพัฒนาด้านการแพทย์ที่มีความหลากหลาย มีการเพิ่มการลงทุนทางด้านสุขภาพ การศึกษาวิจัยและการค้นคว้าเพื่อการพัฒนาสุขภาพของมนุษย์รวมถึงการแพทย์ที่มุ่งเน้นด้านการพัฒนาไปถึงการแพทย์เฉพาะทางมากยิ่งขึ้นโดยมุ่งเน้นการแพทย์ที่แยกเป็นต่างสาขาย่อยลงไปเพื่อวินิจฉัยโรคที่หายากมากยิ่งขึ้นกว่าอดีตที่ผ่านมา

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันมุมมองด้านสุขภาพได้มีการพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง การแพทย์ที่เคยถูกมองแยกกันอย่างเบ็ดเสร็จระหว่างมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อมต่างๆ นั้น ได้ถูกปรับเปลี่ยนมุมมองให้ถูกมองอย่างเป็นองค์รวม (holistic) มากยิ่งขึ้น ซึ่งมุมมองดังกล่าวเป็นมุมมองที่เริ่มมีการพูดถึงกันมาอย่างยาวนานตั้งแต่ยุค Hippocrates แต่เพิ่งถูกหยิบยกกันออกมาพูดถึงและมีการใส่ความพยายามในการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นในห้วงทศวรรษที่ผ่านมา

สุขภาพหนึ่งเดียว (One Health) หมายถึง มุมมองด้านสุขภาพที่ประกอบไปด้วยองค์ประกอบด้านสุขภาพของสหสาขาวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับ มนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อม โดยความหมายของสุขภาพหนึ่งเดียวจะโยงถึงความสำคัญและความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ของแต่ละปัจจัยที่มีผลทั้งการก่อเกิดและผลกระทบต่อกันทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยมีแนวคิดนำไปสู่การดึงผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ เข้ามาเพื่อปฏิบัติงานร่วมกันและร่วมพัฒนางานดังกล่าวอย่างเป็นเอกภาพ ให้เอื้อต่อการมีชีวิตที่ดีของทุก “ชีวิต” บนโลกใบนี้อย่างแยกกันไม่ได้ ดังคำกล่าวว่า “สุขภาพหนึ่งเดียว” ซึ่งหมายถึง สุขภาพของทุกชีวิตบนโลกใบนี้รวมกันเป็นหนึ่งเดียวนั่นเอง

ประวัติงานด้านระบบสุขภาพหนึ่งเดียว

การพัฒนางานด้านสุขภาพหนึ่งเดียวนั้นเริ่มขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๑๘๐๒ จากแนวคิดของนักวิชาการและพยาธิแพทย์ชาวเยอรมัน ชื่อ Dr.Rudolf Virchow ซึ่งเดิมมีความสนใจด้านพยาธิ Trichinosis และศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการติดเชื้อของสัตว์และมนุษย์ในหลายมิติ ต่อมา Dr.Rudolf Virchow เป็นผู้นิยามคำว่า One Health เป็นท่านแรกในภาษาเยอรมันโดยกล่าวโดยสรุปว่า “ระหว่างคนและสัตว์นั้นไม่มีเส้นที่แบ่งชัดเจนระหว่าง ๒ สิ่งนี้ และมันก็ไม่สมควรที่จะมี” ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของปรัชญาด้านสุขภาพหนึ่งเดียวที่เริ่มได้รับความสนใจและมีผู้นำไปใช้ในทศวรรษต่อมา

ต่อมา Sir William Osler แพทย์ชาวแคนาดา ผู้ถูกขนานนามว่าเป็นบิดาแห่งการแพทย์ยุคใหม่ (The father of modern medicine) ครั้งหนึ่งเคยเป็นลูกศิษย์ของ Dr.Rudolf Virchow ได้รับแนวคิดด้านสุขภาพหนึ่งเดียวมาศึกษาต่ออย่างกว้างขวาง ต่อมา Sir William Osler เป็นผู้นิยามศัพท์ “One medicine” ในภาษาอังกฤษ และได้นำความรู้ทางด้านการแพทย์และการสัตวแพทย์มาศึกษาร่วมกันในประเทศแคนาดาหลังจากนั้น ซึ่งเป็นจุดสำคัญในการพัฒนางานด้านสัตวศาสตร์ในประเทศแคนาดาในยุคดังกล่าว

ในช่วงแรกของการพัฒนารอบแนวคิดของสุขภาพหนึ่งเดียวดังกล่าว ยังไม่เป็นที่ยอมรับนัก จึงเป็นการพัฒนาในวงแคบ และไม่เป็นที่นิยมในยุคนั้นดังกล่าวก่อน จึงไม่มีหลักฐานในการพัฒนามากนักในช่วงเวลานั้น

ช่วงปี ค.ศ. ๑๙๘๐ นักระบาดวิทยาชื่อ Calvin Schwabe ได้รวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์และมนุษย์เพื่อศึกษาและดูแลโรคติดต่อจากค้างคาว และได้ตีพิมพ์ความเชี่ยวชาญของเขาในหนังสือที่เขาแต่งขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๘๔ เรื่อง “Veterinary Medicine and Human Health” ซึ่งได้กล่าวถึงประเด็นของสุขภาพหนึ่งเดียวอย่างชัดเจน ซึ่งในสมัยนั้นใช้คำว่า “One medicine” ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนนิยามเป็นคำที่ใช้กันแพร่หลายมากยิ่งขึ้นจนถึงปัจจุบัน ซึ่งก็คือคำว่า “One health”

ต่อมาช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ มีการรายงานการระบาดของโรคติดต่อจากสัตว์สู่คนหลายครั้ง ซึ่งล้วนแล้วแต่สร้างผลกระทบทางสุขภาพและทางเศรษฐกิจอย่างใหญ่หลวง เช่น การระบาดของโรควัวบ้า (Bovine Spongiform Encephalopathy) ในประเทศอังกฤษ (ปี ค.ศ. ๑๙๙๖) การระบาดของโรคนิปาห์ (Nipah Virus) ในประเทศมาเลเซีย (ปี ค.ศ. ๑๙๙๙) การระบาดของโรคไข้หวัดนก (Avian influenza) ในทวีปเอเชีย (ปี ค.ศ. ๒๐๐๔) เป็นต้น จากข้อมูลพบว่าปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้การระบาดเพิ่มมากขึ้น ได้แก่ การเพิ่มการบริโภคผลผลิตจากสัตว์ การค้าขายสัตว์ป่าและสัตว์หายาก พฤติกรรมการเลี้ยงสัตว์ของมนุษย์ที่เพิ่มมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ปัจจัยต่างๆ ล้วนมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการติดเชื้อจากสัตว์สู่คนที่มีความเสี่ยงจะเพิ่มมากขึ้นจากอดีตถึงปัจจุบัน

ในปี ค.ศ. ๒๐๐๓ มีการจัดการประชุม Wildlife Conservative Society ในการประชุมดังกล่าว มีการจัดลำดับความสำคัญของโรคที่เป็นภัยคุกคามต่อมนุษย์และสัตว์ ซึ่งทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างผู้เชี่ยวชาญและหน่วยงานต่างๆ ในสหสาขาวิชาชีพ

ในปี ค.ศ. ๒๐๐๗ หน่วยงาน American Veterinary Medical Association และ American Medical Association ได้นำแนวคิดสุขภาพหนึ่งเดียวมาใช้และพัฒนาโดยสร้างหน่วยปฏิบัติการชื่อ One Health Initiatives Task Forces โดยเป็นการร่วมมือของผู้เชี่ยวชาญทั้งด้านสุขภาพมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อม โดยมีการจัดทำเว็บไซต์ www.onehealthinitiative.com เพื่อเป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์ สื่อสาร และเป็นที่ยอมรับของสังคมว่ามีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสุขภาพหนึ่งเดียว

เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ค.ศ. ๒๐๑๑ โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environment Programme) ได้ประกาศความร่วมมือกับองค์การอาหารและยาแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations) ในการจัดตั้งหน่วยงานด้านการดูแลแบบบูรณาการของสุขภาพมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อม ภายใต้กรอบความคิดของสุขภาพหนึ่งเดียวซึ่งเป็นจุดสำคัญในการพัฒนางานด้านสุขภาพหนึ่งเดียวจนถึงปัจจุบัน

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพหนึ่งเดียว

มีแนวคิดที่สำคัญหลายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพหนึ่งเดียว หนึ่งในแบบจำลองความคิดที่สำคัญคือ Salutogenic Paradigm ซึ่งนำเสนอโดย Mr. Aaron Antonovsky นักสังคมศาสตร์ชาวอเมริกันเชื้อสายอิสราเอล (ปี ค.ศ. ๑๙๒๓ - ๑๙๙๔) ได้เสนอถึงแบบจำลองด้านสุขภาพที่เรียกว่า Salutogenesis ซึ่งมาจากรากศัพท์ภาษาละติน Salus ซึ่งมีความหมายว่า สุขภาพ และรากศัพท์ภาษากรีก Genesis ซึ่งมีความหมายว่า จุดกำเนิด โดยกล่าวถึงมุมมองด้านสุขภาพว่า การคงอยู่ของสุขภาพที่ดีของชีวิตหนึ่งๆ ทั้งมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อมนั้น เกิดจากปัจจัยแวดล้อมที่ทำให้เรามีสุขภาพดีด้วยคำถามที่ว่า “อะไรคือสิ่งที่ทำให้เราสุขภาพดี” แทนที่จะมองในมุมมองปัจจัยต่างๆ ว่าจะทำให้เกิดผลลบและการเจ็บป่วยต่อสุขภาพของสิ่งมีชีวิตได้อย่างไร

มุมมองดังกล่าวมุ่งเน้นไปถึงว่าสิ่งมีชีวิตต่างๆ สามารถคงอยู่ได้อย่างปกติสุขในสภาวะความกดดันทางกายภาพ ชีวภาพ จิตสังคมต่างๆ ที่มีผลเชิงลบ แต่ในทางกลับกันหากปัจจัยนั้นๆ ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างรุนแรงและอย่างต่อเนื่อง สิ่งมีชีวิตนั้นๆ จะสามารถดูแลและป้องกันตนเองจากการเจ็บป่วยที่อาจเกิดขึ้น รวมถึงการกลับเข้าสู่สภาวะปกติของชีวิตนั้นๆ โดยไม่เกิดโรคแต่อย่างใด ตามนิยามของคำว่า Resilience ซึ่งมีความหมายว่า ความสามารถในการกลับสู่สภาพเดิม หรือความสามารถในการฟื้นคืนสู่สภาวะปกติ

โรคติดต่อจากสัตว์สู่คน

Dr. Rudolf Virchow (ปี ค.ศ. ๑๘๒๑ - ๑๘๐๒) ได้ให้นิยามโรคติดต่อจากสัตว์สู่คนเป็นท่านแรกในคำภาษาอังกฤษว่า “Zoonosis” โดยให้นิยามว่าเป็นโรคติดต่อที่มีความสัมพันธ์ระหว่างสุขภาพของคนและสัตว์ อย่างไรก็ตามนิยามของคำว่า โรคติดต่อจากสัตว์สู่คน และสุขภาพหนึ่งเดียวยังไม่เป็นที่รู้จักในสมัยนั้นแต่ Dr. Rudolf Virchow เป็นผู้ที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อ Sir William Osler บิดาแห่งการแพทย์ยุคใหม่ ซึ่งได้นำแนวคิดของท่านไปพัฒนาการแพทย์ด้านต่างๆ อย่างมากมาย

จากรายงานของ Dr. Tom Monath จากเว็บไซต์ของ The One Health Initiative พบข้อมูลว่า มีการระบาดของโรคติดต่อจากสัตว์สู่คนมากขึ้นเรื่อยๆ โดยมีรายงานว่าตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๔๐ เป็นต้นมาได้พบโรคติดต่อจากสัตว์สู่คนเพิ่มมากขึ้นแล้วกว่า ๔๐๐ ชนิด โดยร้อยละ ๗๐ ของโรคติดต่ออุบัติใหม่ (emerging infectious diseases) เป็นโรคติดต่อที่มาจากสัตว์ (Zoonosis) ถ้าหากเปรียบเทียบกับเชื้อก่อโรคในมนุษย์ (human pathogens) ร้อยละ ๖๐ มีความสัมพันธ์กับการติดเชื้อในสัตว์ นอกจากนี้ยังพบว่า เชื้อที่ถูกนำมาใช้ในการก่อการร้ายก็ประกอบด้วยเชื้อที่มาจากสัตว์กว่าร้อยละ ๘๐

ตัวอย่างของเชื้อที่ใช้ในการก่อการร้ายทางชีว (bioterrorism) ที่ถูกจัดอยู่ใน CDC Category A agents ได้แก่ Anthrax (*Bacillus anthracis*) Plague (*Yersinia pestis*) Tularemia (*Francisella tularensis*) และ Viral hemorrhagic fever (Ebola, Marburg, Lassa, Machupo) เป็นต้น

ปัจจัยสำคัญที่เพิ่มอัตราการเกิดของโรคอุบัติใหม่ที่เกิดจากโรคติดต่อจากสัตว์สู่คน ได้แก่ การรายงานที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นทำให้พบอัตราอุบัติการณ์ที่สูงขึ้น การปรับตัวและการดื้อยาของเชื้อโรค ความยากจน การขยายพื้นที่อยู่อาศัยเข้าไปในเขตป่า การค้าขายสัตว์ป่า การเพิ่มการบริโภคเนื้อสัตว์ การเดินทางระหว่างประเทศ การก่อการร้าย และปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ การเพิ่มของประชากรโลก จากข้อมูลของธนาคารโลกพบว่า ประชากรโลกเพิ่มขึ้นจาก ๔.๔ พันล้านคนในปี ค.ศ. ๑๙๘๐ เป็น ๖ พันล้านคนในปี ค.ศ. ๒๐๐๐ และยังมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยอัตราการเพิ่มของประชากรเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ ๒ แสนคนต่อวันซึ่งจะทำให้ภายในปี ค.ศ. ๒๐๓๐ จำนวนประชากรจะเพิ่มไปถึงกว่า ๘.๕ พันล้านคน ซึ่งปัจจัยนี้เป็นแรงกดดันต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนและสัตว์ ซึ่งเพิ่มปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยเกี่ยวข้อง ทำให้มีการเพิ่มของอัตราการติดเชื้อด้วยโรคติดต่อจากสัตว์สู่คนที่เพิ่มมากขึ้น

โรคระบาดที่สำคัญในอดีต

National Center for Emerging and Zoonotic Infectious Disease (NCEZID) ของ Centers for Disease Control and Prevention (CDC) ได้ถูกจัดตั้งขึ้นตามแนวคิดของสุขภาพหนึ่งเดียว เพื่อติดตามและป้องกันโรคติดต่อต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับโรคอุบัติใหม่และโรคติดต่อจากสัตว์สู่คน เพื่อเป็นช่องทางในการเข้าถึงข้อมูลด้านการแพทย์ที่เกี่ยวข้องกับโรคติดต่อและโรคระบาดที่สำคัญต่างๆ NCEZID ได้รายงานโรคติดต่อที่สำคัญที่มีผลกระทบระดับนานาชาติเช่น Ebola hemorrhagic fever ในประเทศอูกานดาและสาธารณรัฐคองโก ซึ่งมีการรายงานครั้งแรกเมื่อเดือนกรกฎาคมและสิงหาคม ค.ศ. ๒๐๑๒ ตามลำดับ และ Avian influenza A (H7N9) virus ซึ่งมีการรายงานครั้งแรกเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. ๒๐๑๓ เป็นต้น^{๑๑}

โรคระบาดที่สำคัญในอดีตที่เกี่ยวข้องกับสัตว์และผลกระทบต่อมนุษย์มีหลายกรณี ทั้งนี้ ขอกล่าวถึงตัวอย่างเพียง ๓ กรณี

๑. การระบาดของเชื้อ West Nile virus ในประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๑ การระบาดดังกล่าวพบครั้งแรกในเมือง New York City ของมลรัฐ New York ในช่วงปลายปี ค.ศ. ๑๙๕๑ โดยในช่วงแรกได้รับการวินิจฉัยเป็น St. Louis Encephalitis Virus ต่อมาหลังจากการยืนยันด้วยผลทาง serology ใน CSF และผล virus-specific IgM-capture enzyme-linked immunosorbent assay (ELISA) ยืนยันเชื้อก่อโรคว่าเป็นเชื้อ West-Nile virus ซึ่งพบในทั้งมนุษย์ สัตว์ปีก และยุง

ขณะนั้นการระบาดได้เกิดขึ้นพร้อมกันทั้งในมนุษย์และสัตว์ โดยมีการเจ็บป่วยของสัตว์ปีกในสวนสัตว์ เช่น นกฟลามิงโก นกกา ที่ตายพร้อมๆ กับการเจ็บป่วยของมนุษย์ ซึ่งอันที่จริงแล้ว สัตว์เหล่านี้เริ่มเจ็บป่วยพร้อมกับมนุษย์ แต่เนื่องจากยังไม่มี การตีพิมพ์ในการวินิจฉัยโรคร่วมกันกับการเจ็บป่วยของมนุษย์จึงไม่เห็นความสัมพันธ์ในขณะนั้น อย่างไรก็ตาม ต่อมาได้มีการยืนยันการเจ็บป่วยในมนุษย์ ๑๗ รายที่ได้รับการยืนยันการวินิจฉัย (confirmed cases) และ ๒๐ รายที่น่าจะเป็น (probable case) และในผู้ป่วยทั้งหมดนั้นเสียชีวิตรวม ๒๕ ราย ซึ่งผลการตรวจยืนยันของ PCR และ DNA sequencing พบว่า ผลการวิเคราะห์เชื้อตรงกันระหว่างผลเพาะเชื้อจากสมองของมนุษย์และจากเนื้อเยื่อสัตว์^{๑๒}

๒. การระบาดของเชื้อ Monkeypox ในประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อปี ค.ศ. ๒๐๐๓ จากข้อมูลในอดีตเคยมีประวัติการระบาดครั้งก่อนหน้าเมื่อช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐

มีการรายงานถึงเชื้อ Monkeypox ว่าเป็นสาเหตุของอาการผื่นผิวหนังชนิดหนึ่งในประเทศแถบแอฟริกาในช่วงปลายปี ค.ศ. ๑๙๗๐ ต่อมาในปี ค.ศ. ๒๐๐๓ มีรายงานการระบาดของโรคดังกล่าว โดยพบว่า ชาวอเมริกันหลายคนมีอาการเจ็บป่วยหลังจากสัมผัสสัตว์ตระกูลฟันแทะ ซึ่งเชื่อกันว่าสามารถติดต่อจากการสัมผัสสารคัดหลั่งของสัตว์ดังกล่าวหรือการถูกกัด โดยที่สัตว์เหล่านั้นมีเชื้อ Monkeypox ซึ่งอยู่ในกลุ่มของ Orthopoxvirus โดยอาการจะมีลักษณะคล้ายกับโรคฝีดาษ (Smallpox) แต่อาการอาจรุนแรงน้อยกว่า^{๑๓}

ในลักษณะเดียวกันกับ West Nile virus มีการเจ็บป่วยของกระรอก Prairie dog พร้อมกับการเจ็บป่วยของมนุษย์แต่ถูกให้ความสนใจน้อยมาก CDC รายงานว่า จากการตรวจตัวอย่างจากผู้ป่วยจำนวน ๗๑ ราย มีการติดเชื้อดังกล่าว ๓๕ ราย (ร้อยละ ๔๙) ในจำนวนนั้น ๑๘ รายมีอาการรุนแรงระดับต้องพักรักษาตัวในโรงพยาบาล^{๑๔}

๓. การระบาดของกลุ่มอาการคล้ายไข้หวัดใหญ่ (Influenza-like illness) หรือ ILI ในกลุ่มสัตว์เลี้ยงในครัวเรือนเมื่อปี ค.ศ. ๒๐๐๔ ในประเทศสหรัฐอเมริกา จากความร่วมมือของ Purdue University School of Veterinary Medicine และ Banfield Pet Hospital ได้ทำการศึกษากลุ่มอาการคล้ายไข้หวัดใหญ่ในสัตว์เลี้ยงจำพวก สุนัขและแมว รวมถึงสัตว์เลี้ยงที่พลเมืองของประเทศนิยมเลี้ยงในขณะนั้น เช่น หนู นก กระต่าย สัตว์เลี้ยงคลาน เป็นต้น โดยข้อมูลระบุว่าในการศึกษาวิจัยดังกล่าวสามารถครอบคลุมสัตว์เลี้ยงจำพวกสุนัขและแมวได้ถึงร้อยละ ๒ ของประชากรของสัตว์ดังกล่าวทั่วประเทศ^{๑๕} เพื่อเปรียบเทียบการเจ็บป่วยของอาการคล้ายไข้หวัดใหญ่ (ILI) ของมนุษย์จากข้อมูลของห้องฉุกเฉินจาก ๑๘ โรงพยาบาลในพื้นที่เมือง Washington DC พบว่าอาการเจ็บป่วยดังกล่าวมีอัตราการป่วยไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างจำนวนแมวที่เจ็บป่วย ร้อยละ ๔ - ๖ (N = ๑๕,๔๖๑) และมนุษย์ที่เจ็บป่วยร้อยละ ๑ - ๒ (N = ๔๐,๘๙๙) จากประชากรของแมวและมนุษย์ทั้งหมด^{๑๖} และมีแนวโน้มของการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของอัตราดังกล่าวในลักษณะใกล้เคียงกัน

จากตัวอย่างการระบาดข้างต้น พบว่า การระบาดในแต่ละครั้งล้วนมีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อม หากแต่เพียงไม่ถูกให้ความสนใจและให้การดูแลรักษาในกลุ่มประชากรของสัตว์ ทำให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพของสัตว์ ซึ่งมีผลย้อนกลับมาถึงมนุษย์ทั้งประเด็นการวินิจฉัยที่ล่าช้า การรักษาที่ไม่ทันท่วงที และการป้องกันการแพร่กระจายของโรคที่ทำได้ลำบากเนื่องจากไม่ได้ป้องกันที่พาหะของโรคที่แท้จริงแต่อย่างใด

ระบบนิเวศและการเปลี่ยนแปลงของ สภาวะแวดล้อมโลก

ระบบนิเวศ (ecosystem) หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตต่างๆ กับบริเวณแวดล้อมที่สิ่งมีชีวิตดังกล่าวดำรงอยู่ ซึ่งประกอบด้วยทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต หากพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศกับการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมโลก (global environmental change) จะพบว่า ในปัจจุบันระบบนิเวศมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมได้มีผลเชิงลบต่อระบบนิเวศทั้งทางตรงและทางอ้อม ในหลายประเด็นได้ถูกหยิบยกมาเป็นประเด็นในระดับนานาชาติในการมุ่งพัฒนาระบบนิเวศในโลก แต่อีกหลายประเด็นยังส่งผลกระทบต่อเชิงลบกลับมาสู่สุขภาพของมนุษย์และสัตว์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อาจกล่าวได้ว่า สุขภาพหนึ่งเดียวในโลกใบนี้ หากเกิดความเสียสมดุล (equilibrium) ใดๆ ต่อโครงสร้างหนึ่งในระบบสุขภาพหนึ่งเดียวย่อมมีผลทั้งทางตรงและทางอ้อมกลับไปสู่ชีวิตอื่นๆ ด้วยทั้งสิ้น

การเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมโลกนั้นสามารถแยกเป็นประเด็นหลักได้ ๔ หัวข้อ

๑) การขยายตัวของเมือง (Urbanization) จะทำให้สภาวะแวดล้อมนอกเมืองถูกเปลี่ยนไป ทำให้มีผลกระทบต่อป่าไม้ ลำธาร สัตว์เลี้ยง สัตว์ป่า ทำให้สภาพทางภูมิศาสตร์ถูกแปรเปลี่ยนไปเพื่อผลประโยชน์ในการอุปโภค บริโภค การคมนาคมขนส่งของมนุษย์

๒) การขยายอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม (Industrialization agriculture) เข้าไปยังพื้นที่ป่า จะเป็นการทำลายผืนป่าและระบบนิเวศที่เคยสมดุลในพื้นที่หนึ่งๆ ให้เสียไป

๓) การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต (Natural habitat alteration) เช่น การทำลายป่า การล่าสัตว์ การบุกรุกพื้นที่ป่า ล้วนแล้วแต่เป็นการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพของสิ่งมีชีวิตทั้งสิ้น

๔) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Global atmospheric change) โดยเฉพาะปัญหาด้านการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ที่มีผลต่อสภาพภูมิอากาศและอุณหภูมิของชั้นบรรยากาศของโลก

ตัวอย่างผลกระทบที่เกิดขึ้นกับระบบนิเวศและสภาวะแวดล้อมของโลก เช่น สภาวะฝนกรด (acid rain) มลพิษทางอากาศ (air pollution) มลพิษทางน้ำ (water pollution) สภาวะโลกร้อน (global warming) การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ (loss of biological diversity) ของเสียอันตราย (hazardous waste) การทำลายชั้นโอโซน (ozone depletion) ฝุ่นหมอกควัน (smog) เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในสภาวะแวดล้อมโลกนั้นเกิดขึ้นตลอดเวลา หากแต่การเปลี่ยนแปลงนั้นไม่ได้เกิดอย่างต่อเนื่องและรุนแรงมากจนระบบนิเวศไม่สามารถปรับตัวได้ทัน ระบบจะมีการปรับตัวเพื่อกลับเข้าสู่สมดุลเดิมโดยไม่ถูกทำลาย ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของ Ecological resilience ซึ่งนิยามโดย Guderson หมายถึง ความสามารถของระบบนิเวศในการตอบสนอง การป้องกันตนเอง และการฟื้นคืนกลับสู่สภาพเดิม หลังจากการถูกรบกวนและการทำลายของสิ่งคุกคามต่างๆ ได้

การพัฒนาวานด้านระบบสุขภาพหนึ่งเดียว ในประเทศไทย

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ สำนักโรคติดต่ออุบัติใหม่ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ได้นำแนวคิด “สุขภาพหนึ่งเดียว” มาใช้ในแผนยุทธศาสตร์เตรียมความพร้อมป้องกัน และแก้ไขปัญหาโรคติดต่ออุบัติใหม่แห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๕๖ - ๒๕๕๙)^๑ ซึ่งกำหนดวิสัยทัศน์ในการป้องกัน ควบคุมโรคติดต่ออุบัติใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับระดับนานาชาติ ทั้งนี้ได้มีการกล่าวถึงนิยามโรคติดต่ออุบัติใหม่ต่างๆ ตามนิยามขององค์การอนามัยโลกอีกด้วย

สำนักโรคติดต่ออุบัติใหม่ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ได้มีการนิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้องตามองค์การอนามัยโลกอีกด้วย ตัวอย่างที่น่าสนใจเช่น โรคติดต่อที่เกิดจากเชื้อใหม่ (new infectious diseases) โรคติดต่อที่พบในพื้นที่ใหม่ (new geographical areas) โรคติดต่ออุบัติซ้ำ (re-emerging infectious diseases) เชื้อก่อโรคที่ดื้อยาต้านจุลชีพ (antimicrobial resistant organisms) และเหตุการณ์ฉุกเฉินของมนุษย์ด้วยสารชีว (bioterrorism) เป็นต้น

สำนักโรคติดต่ออุบัติใหม่ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ได้ระบุถึงแผนยุทธศาสตร์ด้าน “สุขภาพหนึ่งเดียว” เป็นยุทธศาสตร์ลำดับที่ ๑ ของ ๕ ยุทธศาสตร์หลักของหน่วยงาน โดยระบุถึงการพัฒนาแบบบูรณาการ ป้องกัน รักษา และควบคุมโรคภัยไข้เจ็บคน สัตว์ สัตว์ป่า และสิ่งแวดล้อม และมีศักยภาพในการเฝ้าระวัง ป้องกัน รักษา และควบคุมโรคติดต่ออุบัติใหม่แบบบูรณาการ

ประเด็นดังกล่าว เป็นการแสดงถึงความตื่นตัวทางภาครัฐในการเข้ามามีบทบาทด้านสุขภาพหนึ่งเดียวตามที่ระบุในแผนยุทธศาสตร์เพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งต่อมาหลายหน่วยงานได้ดำเนินการตามยุทธศาสตร์ดังกล่าวตั้งจะเห็นได้จากการประชุมสัมมนารวบรวมองค์ความรู้ต่างๆ ที่มีการดำเนินการในห้วงเวลาต่อมา

เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้มีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือสุขภาพหนึ่งเดียว ซึ่งมีการพัฒนาองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือของนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับงานดังกล่าว มีการจัดตั้งแหล่งรวบรวมความรู้และความร่วมมือที่สำคัญผ่านทางหลายช่องทาง เช่น ทางอินเทอร์เน็ตผ่านทางเว็บไซต์ www.thaionehealth.org ซึ่งก่อตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริม สนับสนุน และประชาสัมพันธ์ ทั้งด้านนโยบาย การศึกษาวิจัย การสอบสวนโรค แนวทางการทำงาน รวมถึงการให้บริการต่างๆ เพื่อเป็นประโยชน์ในการดำเนินการตามเป้าหมายภายใต้แนวคิดดังกล่าว

ต่อมาระหว่างวันที่ ๘ - ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้มีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง มุมมองด้านสิ่งแวดล้อมต่อแนวคิดสุขภาพหนึ่งเดียว ซึ่งเป็นการเน้นความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศที่มีผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์ ซึ่งเป็นการรวบรวมผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายสาขาทางสุขภาพในการประชุมดังกล่าว ทั้งนี้ยังมีความพยายามในการพัฒนาระบบสุขภาพหนึ่งเดียวในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากทุกภาคส่วนที่ได้ตอบสนองยุทธศาสตร์ของสำนักโรคติดต่ออุบัติใหม่ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข โดยการกำหนดนโยบายอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการปฏิบัติต่อไป

สรุป

สุขภาพหนึ่งเดียว (One Health) แสดงถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิด มองทุกชีวิตรวมเป็นสุขภาพอันหนึ่งอันเดียว ไม่สามารถมีเส้นแบ่งความสัมพันธ์ระหว่างสุขภาพของแต่ละสิ่งมีชีวิตได้ การเจ็บป่วยหนึ่งอาจมีความเกี่ยวเนื่องและอาจมีความเป็นสาเหตุ (causative) ของกันและกัน ระหว่าง species ของสิ่งมีชีวิตต่างๆ บนโลกใบนี้

หากพิจารณาถึงการเจ็บป่วยอย่างใดอย่างหนึ่งของมนุษย์ สัตว์ หรือสิ่งแวดล้อมแล้ว อาจพบความสัมพันธ์กับชีวิตอื่นๆ ที่อาจจะเป็นตัวแปรสำคัญในการป้องกัน รักษา ส่งเสริม และฟื้นฟูสุขภาพจะกลับมาโดยเร็วได้เพื่อไม่ให้เป็นการเสียสมดุลทางสุขภาพ หากแต่มีการตระหนักและพึงระวังถึงความเป็นไปได้ดังกล่าว การดูแลสุขภาพในแนวคิดของสุขภาพหนึ่งเดียว จะทำให้การมีสุขภาพที่ดีคงอยู่ต่อไปได้โดยไม่ถูกทำลายสมดุลดังกล่าว

การมุ่งเน้นในการพัฒนาระบบบริการสุขภาพตามนโยบายสุขภาพหนึ่งเดียว โดยการนำไปสู่การร่วมมือระหว่างองค์กร หน่วยงาน ผู้เชี่ยวชาญจากสหสาขาวิชาชีพต่างๆ ล้วนมีความสำคัญให้สุขภาพของทุกหน่วยในโลกนี้เกิดขึ้นและคงอยู่อย่างยั่งยืนตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

๑. Saunders LZ. From Osler to Olafson. The evolution of veterinary pathology in North America. Can J Vet Res 1987;51:284.
๒. Medicine UDSOV. Who is Calvin Schwabe?: The Regents of the University of California, Davis campus. 2013 [internet]. [cited 2013 July 25]. Available from: <http://www.vetmed.ucdavis.edu/onehealth/about/schwabe.cfm>.
๓. Cardiff RD, Ward JM, Barthold SW. 'One medicine—one pathology': are veterinary and human pathology prepared? Lab Invest 2008;88:18-26.
๔. เครือข่ายความร่วมมือสุขภาพหนึ่งเดียว. Thai One Health 2013. ๒๕๕๖ [อินเทอร์เน็ต]. [เข้าถึงเมื่อ ๒๕๕๖ กรกฎาคม ๒๕]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.thaionehealth.org/contents/view/2>.
๕. Kahn LH, Kaplan B, Monath TH, Woodall J, Conti LA. One Health Initiative will unite human and veterinary medicine 2012. 2012 [internet]. [cited 2013 July 25]. Available from: <http://www.onehealthinitiative.com/index.php>.
๖. United Nations Environment Programme. A One Health approach addresses wildlife, ecosystem and human health issues. 2013 [internet]. [cited 2013 July 25]. Available from: <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=2647&ArticleID=8806&l=en>.
๗. Wikipedia contributors. Salutogenesis. 2013 [internet]. [cited 2013 July 25]. Available from: <http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Salutogenesis&oldid=565290525>.
๘. Kahn LH. One Health: A concept for the 21st century. Eighth Annual International Society for Disease Surveillance Conference 2009.

๘. The World Bank group. Population Growth Rate, The World Bank Group; 2001. 2011 [internet]. [cited 2013 July 25]. Available from: <http://www.worldbank.org/depweb/english/modules/social/pgr/>.
๙. National Center for Emerging and Zoonotic Infectious Diseases. About the National Center for Emerging and Zoonotic Infectious Diseases 2013. 2013 [internet]. [cited 2013 August 1]. Available from: <http://www.cdc.gov/nceid/>.
๑๐. Centers for Disease Control and Prevention. Outbreak of West Nile-Like Viral Encephalitis – New York, 1999. 1999 October 01,1999. Report No.:48(38).
๑๑. Centers for Disease Control and Prevention. Fact Sheet: Basic Information about Monkeypox. Centers for Disease Control and Prevention; 2003. p.1-2.
๑๒. Glickman LT, Moore GE, Glickman NW, Caldanaro RJ, Aucoin D, Lewis HB. Purdue University-Banfield National Companion Animal Surveillance Program for emerging and zoonotic diseases. Vector Borne Zoonotic Dis 2006;6:14-23.
๑๓. สำนักโรคติดต่ออุบัติใหม่ กรมควบคุมโรค. แผนยุทธศาสตร์เตรียมความพร้อม ป้องกัน และแก้ไขปัญหาโรคติดต่ออุบัติใหม่แห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๕๖ - ๒๕๕๙). สำนักโรคติดต่ออุบัติใหม่ กรมควบคุมโรค; ๒๕๕๕.

Abstract

One Health

Thanawat Supanitayanon

Division of Underwater and Aviation Medicine, Naval Medical Department, Royal Thai Navy

Though "One Health" has long been acknowledged in the medical fields, it is still a contemporary term being used in the development on new medical concepts that integrate the collaborative efforts of multidisciplinary fields of medicine, veterinary medicine and ecosystem. The core concept is that health of all lives existing on earth should be regarded as holistic or as one whole health. It is inseparable and no dividing line should exist in between.

One Health has long been developed since early 1800s up until now. In the past decades, outbreaks of epidemics and pandemics of new infectious diseases, re-emerging diseases, antimicrobial resistant organisms, and even bioterrorism, have proved to be zoonotic. According to the overwhelming global environmental change, the ecology, along with other lives on earth, faces the negative effects and has been damaged from such imbalance. Attempts in developing initiatives to unify the collaboration in all fields of related medicine are being carried out to enable mankind to achieve a well balanced and better health among all living species on earth in the future.

Key words: One Health, New infectious disease, Zoonotic disease, Ecosystem